

ALGEMEEN

Bronnen in het buitenland. Literatuurwijzer voor bronnen van de Nederlandse geschiedenis in buitenlandse archieven en bibliotheken (Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 1996, 223 blz., ISBN 90 5216 083 X).

Deze literatuurwijzer voorziet in een behoefte. Want rond 1900 waren Nederlandse historici actief om in het buitenland berustend archiefmateriaal met betrekking tot Nederlandse geschiedenis, de zogenaamde Neerlandica (of is Neerlandica beter?) te ontsluiten. En dat was nogal wat, want ongeveer een vijfde van de sinds 1904 in de Rijks geschiedkundige publicatiën gepubliceerde bronnen is buiten de landsgrenzen te vinden. Nederland heeft echter later nooit, zoals België en Duitsland, systematisch dit grote terrein verkend. Maar een onderneming als dit boek kan zelden volledig zijn en zelfbehoud gebiedt zorgvuldig de grenzen van hetgeen opgenomen wordt te bepalen. De 1460 titels zijn onderverdeeld in een algemeen gedeelte, een deel over Europese landen en een deel 'overige werelddelen'. De nummers betreffen boeken, artikelen, en rapporten, die in de voorbereidende fase van een onderzoek nuttig kunnen zijn om de structuur van een archief te leren kennen, Nederlandse bronnen willen ontsluiten of geschriften gericht op het buitenland, die ook zijdelings over Nederlandse zaken berichten. Zij moeten dateren van na 1800 en gaan niet over de periode voor 1250. Het zijn geen ongepubliceerde verslagen, noch boeken, kranten, tijdschriften of pamfletten. Om praktische redenen van lijfsbehoud werden ook historische publicaties als dissertaties, monografieën en artikelen niet opgenomen. Jammer, maar wel begrijpelijk. De stof, die publicaties over Nederland en zijn koloniale heerschappij tot eind 1993 omvat, wordt toegankelijk gemaakt door drie registers, een op auteursnamen, een op personen en geografische namen en een op vindplaatsen. De handleiding voorin betreft het gemis aan een onderwerpenindex en wij doen dat eveneens, want de tweede index verhelpt deze onvolledigheid maar gedeeltelijk. Desondanks is het een bijzonder overzichtelijk en nuttig naslagwerk geworden dat alle lof verdient.

Toch vallen enkele dingen op. Ten eerste de invloed van de loop van de geschiedenis: ergens staat in de inleiding, dat de vindplaatsen in de opgenomen literatuur niet altijd de huidige vindplaatsen zullen zijn en dat geen systematisch onderzoek naar deze mutaties is gedaan. Voor negentiende-eeuwse publicaties over de archiefreizen van Bakhuizen van den Brink, Van den Bergh en Groen van Prinsterer betekent dat een vraagteken achter de bruikbaarheid. Hun interessante werk kan nut hebben om iets te vinden, maar tegelijk ook weer niet, gezien de vele decennia vol veranderingen die na hun bezoek voorbij zijn gegaan. Ten tweede is er het probleem van de oorlogshandelingen: wat heeft het voor zin een publicatie uit 1858 over het archief in Breslau of een uit 1935 over Polen op te nemen, als we weten hoe groot de verwoestingen daar in de Tweede Wereldoorlog zijn geweest? Alleen bij een bronnenpublicatie is de zingeving dat zo verloren gegane teksten bewaard werden. Verder zijn de makers verrast door de Duitse eenwording: de reorganisatie van overheidsinstellingen gaat erde laatste jaren voort en de vermeldingen van archieven in Merseburg, Potsdam en Berlijn bevatten nog de oude naam, maar dan zonder DDR. We zullen zien hoe het verder gaat nu Oost-Europa open ligt. Een ander, merkwaardig gevolg van de veelbewogen Duitse geschiedenis is het feit dat een boek over het Pruisische staatsarchief in Koningsbergen onder Göttingen is opgenomen (het nummer 528 komt overigens niet in het register voor). Deze opmerkingen doen evenwel niets af aan de waardering voor, zoals Donald Haks schrijft, het onderzoek 'door verscheidene medewerkers van het ING en ook anderen daarbuiten'. Hoe aardig zou het zijn geweest hen ook bij hun naam te leren kennen.

E. O. G. Haitsma Mulier

K. Koch, P. Scheffer, ed., *Het nut van Nederland. Opstellen over soevereiniteit en identiteit* (Amsterdam: Bert Bakker, 1996, 290 blz., ISBN 90 351 1657 7). "

Het bestaan van Nederland als onafhankelijke natie is zo vanzelfsprekend dat de meesten het bijzondere ervan over het hoofd zien. Met die soevereiniteit hangt het fenomeen 'identiteit' samen. Het is niet eenvoudig om de Nederlandse identiteit te omschrijven. Zodra men dit probeert, verdwijnt de aanvankelijke overeenstemming over wat de Nederlander typeert. E. H. Kossmann waarschuwt: 'Loop er liever met aandacht omheen, bekijk het van alle kanten, maar stap er [het debat over identiteit] niet in, behandel het kortom als een enorme kwal op het strand'. De tevreden Nederlandse natie volgens Huizinga is een heel andere dan de natie van het groot-Nederlandse streven van Geyl. De omschrijving van onze nationale identiteit is een voortdurend debat. Het benadrukken van de historische en omstreden kanten van ons zelfbeeld toont aan dat deze identiteit zich niet onafhankelijk van politieke, economische en ook geografische omstandigheden heeft gevormd.

In zijn *NRC-Handelsblad-anike* 'Nederland als open deur' stelde Paul Scheffer dat er momenteel een verandering plaatsvindt in de omstandigheden die een gelijkmatige en gelukkige ontwikkeling van Nederland hebben bevorderd. Twee ontwikkelingen liggen aan deze verandering ten grondslag: de ontwikkeling van de multiculturele samenleving en de druk op Nederland als natiestaat als gevolg van het proces van Europese integratie.

Scheffers artikel ontlokte aan Koen Koch in 'De natiestaat als lapmiddel' het verwijt dat hij hopeloos op zoek was naar de 'ware kern' van Nederland. Hierop reageerden op hun beurt een vijftiental sociologen, filosofen, historici en politicologen. Omdat een krantenartikel vaak aan scherpte en diepte moet inboeten, hebben Scheffer en Koch hun gevraagd hun artikel uit te werken. *Het nut van Nederland* is het resultaat: een bundel artikelen, aangevuld met een bibliografische verkenning door Rob van Ginkel van boeken over natie, eenheidstreven, nationalisme en alles wat daarmee samenhangt.

Het is moeilijk om deze bundel als geheel te bespreken; het lijkt mij dan ook meer op zijn plaats een paar citaten uit enkele bijdragen te lichten en het aan de lezer over te laten om de andere tot zich te nemen.

Paul Scheffer spreekt in zijn bijdrage 'Land zonder spiegel' (10-39) van '[een] bewustzijn van natievorming als een altijd onvoltooid proces', dat in Nederland nogal eens lijkt te ontbreken. Hij heeft volledig gelijk als hij zegt dat een natie continu verandert. Volgens Scheffer is identiteit echter iets dat al eeuwen hetzelfde is gebleven. Dit lijkt mij niet geheel juist. Identiteit is een veranderend begrip, ook voortdurend aan verandering onderhevig.

Henk te Velde meent in 'Patriottisme in de politiek' (148-160) dat een debat over de Nederlandse identiteit interessanter zou zijn als dat niet alleen een intellectuele, maar vooral ook een politieke aangelegenheid was. Welke consequenties heeft het afnemend belang van de nationale staat? Hoe stellen we ons het politieke leven voor wanneer de nationale staat daarvoor niet langer het vanzelfsprekende kader biedt? Helaas steken politici hun nek liever niet uit voor zaken die pas overmorgen aan bod komen. Zo is er nog nooit een studie ondernomen naar de positie van ons koningshuis in het geïntegreerde Europa dat wordt gepropageerd. Het debat daarover zou onbeheersbaar kunnen blijken. Volgens Te Velde heeft '[d]e nationale staat... in Nederland en West-Europa gebloeid, niet omdat iedereen het met elkaar eens was, maar omdat de staat een geregelde vorm van onenigheid bood'.

Meindert Fennema en Jean Tillie hebben in hun artikel 'Afstamming of contract' (187-204) gelijk als ze zeggen dat 'het nationale gevoel vrijwel altijd in concurrentie wordt beleefd'. Een identiteit is alleen maar te omschrijven in contrast met andere identiteiten. Of, zoals Carry van Bruggen ooit stelde: 'De dingen bestaan door hun verschil met andere dingen'. S. W.